

OVERDRUK

UIT

NEDERLAND

IN DEN

AANVANG DER TWINTIGSTE EEUW.

~~~~~

Dr. W. J. LEYDS
Frankenslag 337
VERLAG

HET NEDERLANDSCHE TAALGEBIED

DOOR

Dr. H. J. KIEWIET DE JONGE.

HET NEDERLANDSCHE TAALGEBIED

DOOR

DR. H. J. KIEWIET DE JONGE,

Voorzitter van het Algemeen Nederlandsch Verbond.

Tot den Nederlandschen stam behooren zij die de Nederlandsche taal als hunne moedertaal beschouwen, onverschillig in welk staatsverband zij zijn opgenomen. Men kan dus Nederlander zijn volgens de wet en toch staan buiten den Nederlandschen stam; men kan vreemdeling zijn naar de wet en er toe behooren.

De Nederlandsche taal is dus hoofdkenmerk. Vraag: wat verstaat men daaronder? Tweeërlei: ten eerste de taal van het tegenwoordige Nederland; in dezen zin wisselt het af met Hollandsch. Dat is natuurlijk, als men bedenkt dat het land zelf Pays-Bas, Niederlande, Netherlands genoemd wordt, maar ook La Hollande, Olanda of Holland. Het eerste is meer ambtelijk en wetenschappelijk, het tweede gewoon. Zoo is de naam Nederlandsch van Hollandsch enkel in schakeering van gebruik, niet in wezen verschillend.

Maar Nederlandsch is meer. Het is ook van oudsher de naam eener taalgroep, omvattende alle tongvallen die gesproken werden in de lage landen bi der see. Daartoe behoorden Vlaanderen, Brabant, Antwerpen en Limburg, thans de helft vormende van België. Vandaar dat zij ongelijk hebben die aan het Vlaamsch den naam van Nederlandsch ontzeggen; het is dit even goed als de taal van b.v. Groningen of Gelderland. Het is echter geen Nederlandsch in den zin van Hollandsch, dat eigenlijk zelf even goed een deel is van het geheel, maar door allerlei omstandigheden aanvaard is geworden als beschaafde omgangstaal, geschreven en gesproken, voor geheel het land. Door aan het Vlaamsch den naam Nederlandsch te weigeren, loopt men gevaar van kleinering, van onderschatting van beteekenis. Ook in het taalleven is goede verwantschap van hooge waarde; alleen is maar alleen en zoo staat het met Vlaanderens taal niet; die heeft rijke familie, trotsch op haar Belgische zuster.

Nederland vormt met Vlaamsch België een aaneengesloten taalgebied van bijna tien millioen menschen¹⁾. Maar het is er nog ver van af dat het Vlaamsch

¹⁾ Nederland telde op 1 Januari 1909 5.825.198 inwoners. De toeneming in 1908 bedroeg 77.934, in 1909 zal die vermoedelijk nog hooger zijn, zoodat de bevolking van ons land thans ten minste op ruim 5.900.000 kan worden geschat.

In België mag de Vlaamsche bevolking op ongeveer 4.000.000 worden geschat, zij heeft dus de meerderheid.

31 Dec. 1890	bedroeg het aantal inwoners in België	6.069.291
31 " 1900	" " " " " "	6.693.810
31 " 1908	" " " " " "	7.386.444

Tot de beide stijgingen droegen de Vlaamsche provinciën 285.000 en 343.000 bij, de Waalsche slechts 183.000 en 186.000.

is wat het worden moet. Het zit dik onder de roest der tijden; het was een prachttaal eens, maar is op verschillende plekken tot onherkenbaars toe verworden. Dat geldt niet van de taal der beschaafde Vlamingen, die heeft voor elken Noord-Nederlander een zoeten klank; het bestaande verschil in woorden en zinsbouw vormt de aantrekkelijkheid van het oorspronkelijke en toovert de middeleeuwen voor den geest, toen ditzelfde Vlaanderen de hoofdzetel was aller Nederlandsche, meer nog, hoofdzetel aller Germaansche beschaving. Gelegen tusschen Frankrijk, Duitschland en Engeland, drie landen waar de Germanen heerschers waren geworden, had het door zijn levendig handelsverkeer de beste eigenschappen van alle in zich opgenomen. Nog getuigen in de Vlaamsche steden, Brugge, Ieperen, Gent, Antwerpen, Leuven, de stadhuizen, de belforts, de kerken, van ongeëvenaarde welvaart en kunstbeschaving; de museums over de geheele wereld bergen onder hun grootste schatten de schilderijen van de van Eycks en Memlinc; Jacob van Maerlant en Ruusbroec zijn nog de spiegels van hun tijd; zij weerkaatsen al wat men in die dagen wist van historie, van natuur, van godsdienst, van de geheimenissen der innigste mystiek. En toen het Vlaamsche volk in het laatst der 16de eeuw den genadeslag ontving, die het in versuffing hield meer dan twee eeuwen lang, toen was het nog bij machte even de schittering te doen uitgaan van Rubens, Jordans en Van Dijck. Van dat volk zijn de tegenwoordige Vlamingen de rechtstreeksche afstammelingen. De roem van hun verleden is roem van het België, dat zij sedert 1830 met een Fransch sprekende bevolking, de Walen, deelen.

Hier komen wij aan de wonde plek waaraan België lijdt. Dat behoefde zoo niet te zijn, indien niet alleen in de wet maar ook in hare toepassing steeds rechtvaardigheid werd uitgeoefend. Dat dit niet gebeurt, is lang niet altijd de schuld van Walen; meest is het de schuld van Vlamingen zelf. België is een tweetalig land. Dit is op zich zelf beschouwd niet een geluk, maar België moet die tweetaligheid aanvaarden als een voorwaarde van bestaan; er is niets aan te veranderen: bij de kunstmatige vorming van het Koninkrijk werden verschillende bestanddeelen aaneengekoppeld; die moeten ten bate van het geheel nu maar eendrachtig samenwerken. Het eene deel moet niet willen bazen over het andere. Betracht men oprecht en eerlijk de eischen van het nooit begeerde, maar opgedrongen en voortaan onvermijdelijke samenleven, dan zal het blijken dat tweetaligheid wel verre van enkel nadeel te zijn, ook groote voordeelen kan bieden. Hoeveel meer talen men kent, des te meer menschen is men waard, zegt een Latijnsch spreekwoord. Maar een onafwijsbare eisch is dat men althans één van die talen, zijn moedertaal, grondig kent. Een Belg die Fransch en Nederlandsch beide goed verstaat, is een dubbel man; zijn mes snijdt aan twee kanten. Leert hij er Duitsch en Engelsch bij, dan heeft hij zijn kleine land in geestelijk en stoffelijk opzicht naar alle vier windstreken uitgebreid. Want het bezit van ééne taal, vooral als die eene een wereldtaal heet te zijn, levert gevaar voor lijdelijkheid of geestelijke hoogheidswaan, in elk geval voor onwetendheid en eenzijdige beschouwing.

Nederlanders en Vlamingen zijn van oudsher kooplui geweest; in alle landen, op alle zeeën, waren zij te vinden; hun belang eischte dat zij zich verstaanbaar maakten aan vreemdelingen en de aangeboren gemakkelijkerheid daarin hebben zij in de praktijk kunnen oefenen. Zij zien niet op tegen een vreemde taal, en vergen van den andertalige geen moeite om de hunne aan te leeren. Zij weten dat hun taal niet zoover reikt als Fransch of Engelsch, maar ook in zuiver Nederlandsche omgeving, in het eigen land bijvoorbeeld of in eigen koloniën, komen zij den uitlander zooveel mogelijk in diens taal te ontmoeten. Van dat verschijnsel is behalve bescheidenheid en vriendelijke hulp-

vaardigheid de begeerte oorzaak om door omgang met den vreemde zich diens taal op ongezochte wijze eigen te maken. Het is niet denkbeeldig dat in sommige kringen een vreemde die opzettelijk naar Holland is gekomen om de Nederlandsche omgangstaal machtig te worden, op allerinnemendste wijze buiten de taaldeur wordt gehouden. Als het een fabrieksgeheim gold, zou men niet omzichtiger kunnen handelen ¹⁾).

Het gevolg is aan den eenen kant dat de Nederlander, waaronder thans ook de Vlaming en Afrikaner moet worden gerekend, zich meer of min van vreemde talen leert bedienen, maar tevens dat hij in de oogen van den vreemdeling met zijn eigen taal niet voor den dag durft komen. Immers wat men zorgvuldig op den achtergrond houdt, loopt gevaar voor niet veel bijzonders te worden gehouden. En als eenmaal bij Nederlanders zelf, door wisselwerking, het denkbeeld heeft post gevat dat zijn taal minder is dan bijvoorbeeld Fransch of Engelsch, dan krijgt wat onschuldig was een ernstig verloop.

Dat ernstige verloop is ook wel, maar verspreid en niet noemenswaard in Nederland bespeurbaar. Duitschland kent het verschijnsel ook en Frankrijk evenzeer; in al die landen is het echter spel van mode en raakt nog slechts den buitenkant. In Vlaanderen en Zuid-Afrika is het een groot gevaar. Daar staat de volkstaal niet als een rots zoo vast, daar is zij dagelijks blootgesteld aan vijandigheid van eigen en van vreemd, daar is er strijd om het bestaan en zooal niet deze, dan toch strijd om licht en lucht tot beteren groei. Wel degelijk is daar de waan alsof de eigen taal de mindere was, van hoogst bedenkelijken aard. Want alles kan de middelmatige mensch verdragen behalve den schijn van minderwaardigheid in maatschappelijk verkeer. Zich verraden als Vlaming is voor velen een pijniging. Vandaar dat zij hun best doen Franschman te schijnen, wat niet lukt maar toch heerlijk aandoet. En als het aankomt op oordeel over Vlaamschdom, is het hunne, als van alle verloochenaars, het vernietigendst. De vrouw is in dit opzicht erger nog dan de man, daar de verfranschte opvoeding van het meisje meestal naast groote oppervlakkigheid, nuffigen afkeer kweekt van eigen volksaard. Wat Vlaming is en Vlaming zich toont, ook onder de vrouwen is daardoor minder op het uiterlijk, eenvoudiger in zeden en gewoonten. Wat niet eenvoudig wenscht te zijn, zoekt zijn steun elders.

Er is bovendien een maatschappelijke oorzaak waarom het Vlaamsch moeilijke tijden heeft doorleefd. Dat is, al is het niet meer volgens de wet, dat het Fransch de meeste voorrechten geeft. Verder laat het gehalte van het lager onderwijs veel te wenschen over, wat onmiddellijk blijkt uit art. 19 van de wet van 1895, waarbij geen bijzondere school kan worden erkend, tenzij minstens de helft van het onderwijzend personeel de bij de wet vereischte bevoegdheid heeft. Voor een goed verstaander is dit halve woord voldoende, ook om te begrijpen wat in zulk geval terecht komt van de beoefening van het Vlaamsch door dikwijls geheel „Vlaamsch-onkundigen” of wat op hetzelfde neerkomt tegenstanders der spottend genoemde „moedertaal”.

In onzen tijd van mededinging op stoffelijk en geestelijk gebied, waaraan in de laatste jaren zelfs Oostersche volken deelnemen, is het van het hoogste belang dat elk volk zijn uiterste krachten inspant. Alle gaven en talenten moeten worden gebruikt en ontwikkeld. Zoo is dat ook een eisch bij volkeren van verschillende samenstelling; geen deel mag achterblijven bij de krachtsontwikkeling van het geheel. Het is voor België een tegengaan van inwendige

---

¹⁾ Gelukkig neemt het aantal vreemdelingen, dat de Nederlandsche taal leert om met de Nederlandsche wetenschap, geschiedenis en letterkunde in het oorspronkelijke kennis te maken, hand over hand toe.

verzwakking en dus een verhooging van kracht naar buiten, indien het zijn Nederlandsche bevolking tot volle ontwikkeling brengt. De mindere Vlaamsche man moet door talrijke doelmatige vakscholen in staat worden gesteld naar behoefte van eigen aard, zich op te werken uit de put van armoe en onwetendheid waarin hij van lieverlede is gezakt; door alle geledingen heen moet een degelijk echt Vlaamsch onderwijs voeren tot een zuiver Vlaamsche Hoogeschool. Van de benedenste en van de hoogste lagen te gelijk moet een blijvende ontwikkeling op het geheele Vlaamsche volk inwerken. Dan zal ook komen, waaraan het zoozeer behoefte heeft, een algemeen erkende beschaafde Vlaamsche spreek- en schrijftaal, zooals het Hollandsch die is voor Nederland. Dialecten zijn de voedsters zulk eener taal; zij verhinderen door altijd nieuwen toevoer van brokken volksleven, dat de algemeene taal verstart en ophoudt zelf te leven. Maar dialecten alleen, zooals voor de groote menigte in Vlaanderenland thans nog bestaan, zonder algemeen erkende en begrepen hoogere taal, mogen door kerkelijk-staatkundige overwegingen worden bestendigd, zij houden Vlaanderenland en al de landen van den Nederlandschen stam in hun geheel voor den weinig ontwikkelde gesloten; het is en blijft een wurmen en wroeten op het kluitje grond en de groote strooming van geestelijke en stoffelijke welvaart gaat hun voorbij. Wat een schat van aanleg blijft dan onontgonnen. Want wat het Vlaanderenland van heden reeds vermag, dat bewijst een lange reeks beroemde namen¹⁾. De Vlamingen hebben trots een uitheemsche overheersching van meer dan twee eeuwen, van Spanje, Oostenrijk en Frankrijk, de taaheid bewezen die het kenmerk is van den geheelen Nederlandschen stam. Zij willen, als alle Nederlanders, niemands vijand zijn, maar wel hun eigen vriend. Jan van Rijswijck heeft het naar hun hart aldus gezegd: „Het is ons niet te doen veroveringen te maken op het Fransche taalgebied, dat willen wij niet; onze strijd is een verwerende strijd.” En elders „De Fransche taal staat even hoog in onze achting als de Nederlandsche, zij staat alleen niet zoo hoog in onze liefde.” Laat het in hun geest door de Walen in België evenzoo naar waarheid worden getuigd: „wij achten het Nederlandsch even hoog als het Fransch, maar het Fransch ligt ons nader aan het hart”. Dan zullen de Nederlanders in België blijken hun roemrijk voorgeslacht, waarvan de schittering nooit taant, ten volle waard te wezen.

De geschiedenis van den Nederlandschen stam in Zuid-Afrika verschilt zeer van die in Vlaanderen. Die van Vlaanderen is veel ouder; zijn strijd tegen Frankrijk dagteekent uit de verre middeleeuwen; toen in 1302 in den Gulden-sporenslag mannen als Breidel en de Coninc het Vlaamsche land bevrijdden van vreemden invloed, lag er reeds een lange sleep van twisten in het verleden. Wat wapenen niet hadden vermocht, dat deed later de invloed der Bourgondische landsheeren, door wier voorliefde voor het Fransch de volkstaal in oneere kwam. Onder den Habsburger Keizer Karel V, den beheerscher van heel het vasteland van West-Europa, begint het voorspel dat Vlaanderen de vrijheid en dus ook zijn welvaart en geestelijke hoogheid zal onthouden tot in de 19de eeuw. Bij duizenden togen de uitstekendsten van het volk naar den vreemde, vooral naar de jonge Republiek der Zeven Provinciën, die groote winst kreeg uit het stoffelijk en geestelijk bankroet harer stamgenooten uit het Zuiden. De eerste glorie der Republiek was de naglans der Vlaamsche beschaving: Daniel Heinsius, Justus Lipsius, Dodonaeus, Simon

¹⁾ Hendrik Conscience, Jan Frans Willems, Kanunnik David, Guido Gezelle, Hugo Verriest, Stijn Streuvels, Peter Benoit, Jan Blockx, Paul Fredericq, Pol de Mont e.a.

Oude Boerenhoeve in het binnenland van Transvaal.

Stevin, Elzevier, Le Maire, Van Meeteren, Frans Hals, Joost van den Vondel, zij allen en zooveel meer getuigden in hun nieuwe vaderland van de voortreffelijkheid hunner Vlaamsche afkomst. In Vlaanderenland zelf was het licht uitgedoofd. Alleen de schilders, het is reeds gezegd, stuwden nog voor kort der vaderen roem in top. Dan is het gedaan; een slaap die menig volk dat verdwenen is uit de rij, tot doodslaap is geworden. Maar Vlaanderen staat weer op en herneemt zijn kracht.

De Nederlandsche stam in Zuid-Afrika is bedreigd geworden van 1781 af. Nederland was toen, vanwege den steun aan het afvallige Noord-Amerika verleend, met Engeland in oorlog. Een landing van de Engelsche vloot aan de Kaap mislukte. In 1806 echter moest Kaapstad zich overgeven en van dien tijd af is de Kolonie der Kaap de Goede Hoop Engelsch bezit gebleven. De onjuiste bewering dat in 1814 de Prins van Oranje alle rechten op de Kolonie aan Engeland heeft verkocht, is tot onze kleineering in het leven geroepen en gehouden; dit kan niet genoeg worden herhaald tegenover de steeds weer opduikende onware voorstelling¹⁾.

De geschiedenis van de verdere vervolgingen waaraan van 1836 af, het jaar van den Grooten Trek, de Boeren hebben blootgestaan, is genoegzaam bekend. Inlijving voor en inlijving na is heel het verloop. En voordat bij Vereeniging op 31 Mei 1902 de Waarnemende President der Z. A. R. S. W. Burger tot de vergadering van 60 mannen na gehouden stemming, het pijnlijke woord uitsprak: „Wij staan hier bij het graf van de twee Republieken”, had Hollandsch Zuid-Afrika den eerbied en de bewondering der geheele wereld afgedwongen. De drukkende last der overtuiging dat in de geschiedenis der menschheid brutaal geweld van den machtige den zwakkere onderbrengt, benauwde allen die de wording van den strijd en zijn einde aandachtig hadden gevolgd. Het scheen met den Nederlandschen stam in Zuid-Afrika gedaan, zooals het in Vlaanderen had geschenen.

Geen voorbeeld in de geschiedenis is aan te wijzen dat na zulk een moordenden oorlog, een klein onderworpen volk²⁾ niet zijn staatkundige vrijheid maar zijn zelfstandigheid heeft herkreten, zich zelf heeft teruggevonden. De

¹⁾ Holland was vast besloten na 1813 zijn koloniën terug te eischen. C. K. v. Hogendorp schreef aan Baron Fagel, toenmaligen adviseur van Prins van Oranje, later gezant te Londen: „Ik ben verplicht aan Engeland te doen weten wat mijn vaderland van haar verwacht; het is de dadelijke en onvoorwaardelijke teruggave der Koloniën in de drie werelddeelen.” Engeland noemde dezen eisch van Holland „overdreven”, en sprak van Hollands „pretensies.”

Holland was zoo verzwakt door de langdurige oorlogen, dat het nood-gedwongen, alleen kon toegeven aan de Engelsche eischen. Willem I schreef d. d. 9 Juli 1814 aan H. Fagel te Londen: o. a. Wij weten volkomen wat onze positie is, en dat de aarden pot geen weerstand kan bieden aan den steenen pot.”

Voor den afstand der koloniën, waaronder de Kaap de Goede Hoop, zou Holland 6 miljoen pond sterling ontvangen. Die zes miljoen zijn Holland echter niet uitbetaald. Het geld werd besteed aan belangen, ook van andere mogendheden. Deze zes miljoen werden in het traktaat van Holland genoemd om zooals Lord Castlereagh het uitdrukte, tegen den Britschen gezant in den Haag „iets te hebben om aan het publiek te vertoonen.”

²⁾ Volgens ambtelijke opgaaf in het Engelsche Lagerhuis wordt de blanke bevolking van Zuid-Afrika in 1907 geschat als volgt: de Kaap 610.680; Natal, daaronder begrepen Zoeloland 95.440; Transvaal 325.250, en de Vrijstaat 157.200. De gekleurde bevolking in de Kaap bedroeg 1.896.820; in Natal 1.072.000; in Transvaal 1.024.000, en in den Vrijstaat 289.900.

Volgens een raming, door het Identiteits-departement van het Roode Kruis te Pretoria eenige maanden na den oorlog openbaar gemaakt, bedroegen de totale verliezen der Boerenkommando's gedurende den oorlog van 11 October 1899 tot 31 Mei 1902, 3700 gesneuvelden of overledenen ten gevolge van in het gevecht opgedane verwondingen, en 32.000 krijgsgevangenen, van wie er 700 zijn gestorven. Door de Boeren-voormannen wordt het verlies aan menschenlevens in de concentratie-kampen op ongeveer 20.000 geschat, een cijfer dat zeker niet te laag is geraamd.

Bij de jongste ambtelijke volkstelling in Zuid-Afrika in 1904 is verzuimd de bevolking te verdeelen naar de taal die zij spreekt, zoodat er geen ambtelijke cijfers bestaan omtrent de Hollandsch-sprekende bevolking. Het aantal zielen der verschillende Hollandsche kerken bedroeg in 1908 in de Kaap-Kolonie 264.024, in Natal 4.411; in Transvaal 208.765 en in den Vrijstaat 102.517; waarbij moet worden opgemerkt dat onder dit zielental geen kleurlingen zijn begrepen.

toekomst moet leeren of de eenheid der vier deelen van Zuid-Afrika door de Unie gewaarborgd, op vasten bodem van blijvende samenwerking is gegrond. Maar dat de Kaapkolonie, Oranje-Vrijstaat, Transvaal en Natal vrijwillig zich hebben aaneengesloten, dat op zich zelf reeds is een even verrassend als verblijvend verschijnsel geweest. Evenals in België zijn de Nederlanders in Afrika gedwongen één vaderland te deelen met andertaligen, dus met landgenooten van andere zeden en gewoonten. Beide partijen hebben ook daar zich naar elkander te schikken, willen zij op den duur in vrede leven. De Unie waarborgt over en weer de rechten van gelijkheid.

Evenals in Vlaanderen hangt bij de Afrikaners de geestelijke zelfstandigheid af van hun taal. Verliezen zullen zij die, ook bij de grootste verwaarloozing, niet binnen kort tijdsverloop; daarvoor zit zij te vast. Een omstandigheid bovendien die kenmerk is van het land, de groote afstanden en de wijde verspreidheid der bewoners, verhindert een snel versterven. Voor dit en nog wel eenige geslachten dus, houdt de Hollandsch-Afrikaansche taal het zeker uit, ook zonder de minste opzettelijke verzorging. Maar van een dergelijke lijdelijkheid is geen sprake. Gedurende den oorlog is den Afrikaners, zelfs in streken waar zij bijna geheel verengelscht waren, zooals de Kaap Kolonie, de oogen geopend voor het gevaar van verdwijning der aloude moedertaal. Was die oorlog niet gekomen, dan zou in de Kolonie en in den Oranje-Vrijstaat zoetjes aan de verengelsching van zelf zijn voortgewoekerd, uitgaande van de steden en groote dorpen. Maar het proces ging niet snel genoeg en in de Zuid-Afrikaansche Republiek groeide onder Krugers bewind een geslacht op, dat de kracht van het Afrikanerdom zocht in nauwe aansluiting bij Hollandsche taal en echt Nederlandsche beschaving. Vandaar dat Transvaalsche verdere ontwikkeling in dien geest haastig in haar loop moest worden gestuit en de te groote haast heeft als menigeen, ook Engeland bijna bedrogen. Het is op het kantje af geweest, en de gevolgen zijn allesbehalve van dien aard gebleken, dat het Afrikanerdom en zijn taal zijn uitgeroeid. Integendeel, uit verschillende deelen, dikwijls elkaar tegenwerkend, is één geheel gegroeid: het Afrikaansche volk.

Vlamingen zijn in den regel lager ambtenaar, middenstander, klein grondbezitter of daglooner; dat het aantal gestudeerden onder hen gaandeweg groeit, bewijzen o. a. de steeds drukker bezochte Vlaamsche geneeskundige Congressen.

Afrikaners waren vóór den oorlog voor verreweg het grootste deel boer, al naar den aard van den bodem zich toelegend op verbouwing, vee-teelt, struisfokkerij of wijnbouw. Kooplui en dagloners kwamen weinig voor; het laatste werd ontaarding geacht en schande. Wie studeeren ging, werd meest procureur. Buiten de dorpen stonden de hoeven in onafzienbare eigen ruimte, waarop bijplaatsen voor huurders, die gewoonlijk zonen uit het gezin waren. Daar was de Boer heer en meester; dwingend gezag boven zich was hem van oudsher vreemd; samenwerking met burens gold slechts voor bijzondere gevallen bij gemeenschappelijk gevaar of bij een trek. De natuur vormde den zeventiende of achttiende-eeuwschen oud-Hollander tot die gastvrije, woordkarige, gezond-verstandige, voorzichtige en onverzettelijke menschensoort, die voortdurend de aandacht trekt der geheele wereld. De Afrikaners zijn in de eenvormigheid der blanke aardbewoners iets apart, iets verfrisschends; hun leuke humor en kinderlijke blijmoedigheid, gepaard met hun veelal ernstige vroomheid, doen grooten tegenspoed en harde noodlotslagen berustend verduren.

De oorlog heeft hun de onvermijdelijke noodzakelijkheid geleerd van blijvende samenwerking, al is die moeilijke kunst nog niet geheel veroverd; alles moet zijn tijd hebben en jagen laten menschen zich wel, maar de natuur niet.

De gevolgen van den oorlog hebben aan velen ook duidelijk gemaakt dat gezag wil worden gehoorzaamd, en dat in de geordende maatschappij rechten en plichten samengaan. Bovendien is één bewustzijn in de donkerheid der dagen tot klaarheid gekomen, dat alle Afrikaners van Zuid-Afrika één geheel vormen, bij elkaar hooren en uit moeten zijn op handhaving van hun gemeenschappelijke nationaliteit. De leus die alom rijst, wanneer in het nauw gedreven volken voor zich en hun nakomelingen het land opeischen, waar hunne voorouders hebben geleefd en gestreden, die leus is geweld uit het hart der Afrikaners: ons land voor ons! Zij bedoelen daarmee niet eene ontzegging aan Engeland in hun land te wonen; dit zou ongerijmd zijn en is buitengesloten. Maar zij bedoelen er mee dat Afrikaners in hun eigen land vóór ieder ander recht hebben op de ambten en betrekkingen die zij kunnen waarnemen. Hun vrij algemeen verbreide tweetaligheid geeft hun daarbij een voorsprong. Dat er betrekkingen zijn waarvoor de vereischte kundigheden nog niet in hun land worden aangeleerd, erkennen zij volmondig. Zij weten dat zij zijn een jonge natie; zij zijn daar trotsch op, omdat zij nog den prikkelenden drang kennen van opbouwen, vaak van den grond op, wat zooveel spannender en geestdriftiger arbeid is dan bewaren en verbouwen.

Jong is het land; alleen om en bij Kaapstad ziet men historie. Toch ook, in de streken waar de oorlog heeft gewoed, resten van vrouwenkampen, blokhuisen, prikkeldraad, forten en bouwvallen. Hooren doet men zulke historie ook; wel heeft de vredesklok geluid maar nog niet in alle harten is het stil. Overigens, waar zijn hier de stadhuizen, de belforts, de katedralen van het Vlaamsche land? Waar de kunstverzamelingen, openbare en bijzondere? Zuid-Afrika is een heerlijk land, ondanks zijn woestenijen; het heeft een heerlijk klimaat, ondanks zijn droogten of op bandjir lijkende regens; het heimwee naar zijn wijde velden bekruipt allen die eens die onbegrensde hebben doorkruist; de gastvrijheid zijner bewoners is weldadig nog lang nadat zij is genoten, maar een land van kunst is Zuid-Afrika nog niet; weinig gebouwen treffen door schoonheid; alleen in het oudste deel der kolonie herinneren de hoeven aan den smaakvollen, ouderwetschen eenvoud onzer vaders. En als in alle jonge landen wordt ook in Zuid-Afrika de wetenschap nog weinig om de wetenschap beoefend. Dat alles komt nog, als welvaart is teruggekeerd en bezonken rust; als een goed ingericht Hooger Onderwijs geslachten heeft gekweekt van vereerders eener onafhankelijke, niet uitsluitend voor de praktijk van het leven beoefende wetenschap.

De omstandigheid die bij het beoordeelen der taaltoestanden in Vlaanderen geldt, geldt ook in Afrika: beide deelen van den Nederlandschen stam waren eeuwen lang afgesloten van de buitenwereld. In Vlaanderenland hield de menschaardigheid op waar het Fransch ophield; wat daaronder zat, leidde een versuft leven en verbruikte zijn voorraad taal, zonder dat deze werd aangevuld door eigen nieuwe begrippen of toevoer van buiten; het werd een bezinsel, waarvoor de meer ontwikkelde zich zorgvuldig hoedde. De eenmaal zoo heerlijke Vlaamsche taal van Esmoreyt en Beatrys had zich als een asschepoester verborgen in koestal en keuken.

In Afrika waren de verhoudingen anders, maar toch ook daar afgeslotenheid, door ligging van het werelddeel en door de verspreidheid der menschen. De Boer die aan den gezichteinder den rook kon zien van zijn buurman, kreeg het benauwd en trok verder. Zijn taal behoefde niet rijk te zijn maar werd raak als zijn geweer; een duidelijke, heldere taal, vol van den humor die de natuur zelf is, maar arm aan woorden en zinsbouw, slechts voor zijns gelijke volmaakt verstaanbaar en in al haar fijne schakeeringen van klank en toon volkomen te waardeeren. Vóór den Grooten Trek was de Kaap-Kolonie, steeds

meer het binnenland in, de woonplaats geweest; daar heeft het Afrikaansch van thans zich gezet, onder den invloed van de taal der scheepsbemanningen, die de Kaap aandeden op hun reis van de Oost naar Holland, en dikwijls lang aan land bleven of voor goed. Die schipperstaal was hoogstwaarschijnlijk een mengsel van laag Maleisch en Portugeesch; ook de dagelijksche omgang met de inboorlingen werkte in op het Afrikaansch, en sedert de vestiging der Engelschen en hun uitbreiding naar het Noorden, het Engelsch. Nu nog moeten de Afrikaners ter dege oppassen tegen het overnemen van Engelsche woorden en meer nog van Engelsche woordschikking¹⁾. Vlaanderen heeft tegenover het Fransch denzelfden strijd te strijden. Het dagelijks spreken en hooren van vreemde taal doet de grenzen vervloeien; het Fransch in Vlaamsch-België is Vlaamsch-Fransch en het Nederlandsch Fransch-Vlaamsch. Natuurlijk is dat verkeerd; logisch denken in één taal is al moeilijk genoeg; in twee talen is het zooveel te zwaarder, omdat voor hetzelfde begrip in twee talen zoo zelden volkomen gelijkwaardige woordklanken zijn.

In 1880, na de eerste inlijving door Engeland, trad Transvaal plotseling in de rij der naties. Sedert dien tijd heeft het voortdurend al zijn krachten moeten inspannen voor zelfverweer. Toch heeft het onder Pres. Kruger, met diens trouwe hulp Dr. Leyds, in korten tijd wonderen verricht voor de ontwikkeling der landstaal, door middel van deugdelijk onderwijs²⁾. Nog zijn daarvan de gevolgen duidelijk merkbaar. Maar niet lang genoeg heeft dat onderwijs doorgewerkt om zelfs in Transvaal naast het Afrikaansch van het dagelijksch leven, een hooger ontwikkeld Nederlandsch te vestigen, ook voor wetenschappelijke doeleinden geschikt. Wie de noodzakelijkheid van zulk een rijker voertuig van ook andere dan alledaagsche gedachten niet inzien, of vreezen dat het te strak spannen van hun wenschen afkeer voor dat Hoogere Hollandsch zou wekken, staan de geleidelijke ontwikkeling der Afrikaansche omgangstaal voor, in de richting van het beschaafde Nederlandsch. Zij willen de volkstaal verrijken tot zij ook als boekentaal voor al de leden van den Nederlandschen stam gemakkelijk verstaanbaar is, en het Afrikaansche volk zijn stamgenooten in Europa lezende en hoorende begrijpt. Daartoe willen zij het z.g. Hoog Hollandsch op de scholen zien onderwezen³⁾.

Maar er zijn er die zich de geestelijke ontwikkeling der jonge natie anders denken. Zij ook hebben hun volkstaal lief maar achten hun volk afgesneden van hoogere nationale beschaving, als dit niet het Hoog-Hollandsch, zij het

¹⁾ Een voor den stand van het Nederlandsch in Zuid-Afrika zeker niet ongunstig teeken is de vooruitgang der Hollandsche en de achteruitgang der Engelsche pers. Sedert haar wedergeboorte in 1902 zag De Volksstem te Pretoria haar oplaag verdriedubbelen. Deze bedraagt thans ruim 15.000 exemplaren. Na den oorlog zijn er drie Hollandsche geïllustreerde tijdschriften geboren. De Stem te Burgersdorp en Het Westen te Potchefstroom, die aanvankelijk eenmaal per week verschenen, komen thans tweemaal per week uit. De Stem sedert Januari 1908; het Westen sedert November 1.1. Ook het aantal Hollandsche nieuwsbladen is thans zeker niet minder dan vóór den oorlog.

Daarentegen heeft de Cape Times van 1 September 1908 af haar formaat verkleind — van de 16 reuzen bladzijden in 1903 krijgen de lezers thans slechts 10 kleine pagina's. De S. A. News te Kaapstad leidt een slepend bestaan. Johannesburg Star, Transvaal Leader en Rand Daily Mail, alle te Johannesburg, maakten het al niet beter.

Zoo zijn ook na den oorlog al heel spoedig de onbetrouwbare Hollandsche bladen verdwenen, omdat, zooals de politieke Ds. S. J. du Toit van de Paarl zelf erkend heeft, de lezers niets meer van zijn staatkundige richting en van die zijner volgelingen moesten hebben.

²⁾ Zie het Onderwijs in de Zuidafrikaansche Republieken, Groenboek, uitgave van het Algemeen Nederlandsch Verbond.

³⁾ In het bijzonder is dit het streven der Afrikaansche Taalvereniging.

Ds. A. MOORREES.

dan in schrift en woordkeus iets vereenvoudigd, als uitgangspunt neemt van zijn taalstudie. Zij stellen zich voor dat zooals iedere levende algemeene spreken en schrijftaal onophoudelijk wordt gevoed uit de tongvallen, zoo ook het Nederlandsch in Zuid-Afrika aan het Afrikaansch steeds nieuwe kracht zal ontleenen; de stage aanraking met de volkstaal zal deze en de hoogere beschavingstaal beiden verrijken en het Afrikaansche volk voor geestelijke afzondering van meet af behoeden.

Voor iemand die er buiten staat, is beider standpunt te begrijpen. Maar ontegenzeggelijk schuilt er een gevaar in het vertroetelen der volkstaal, als er nog geen vastheid is in de hoogere taal. Dat wordt voornamelijk in de Kaap Kolonie gevoeld, waar te Stellenbosch de taal van Holland bij de meest ontwikkelden in eere is ¹⁾. Het proza van een Hofmeyr, een De Vos, een Viljoen en zoovele anderen steekt het beste Hollandsch naar de kroon en de gedichten van

Moorrees²⁾ hadden naar de taal even goed op eenige duizenden mijlen afstand, in Holland zelf, kunnen zijn geschreven:

Onder 't dichte lommer
Van een eiketak,
Die zijn breede schaduw werpt
Op het rieten dak,

Vóór mijn kleine woning,
Schuilend in het groen
Van granaat en wingerd-rank,
Appel en limoen,

Zit ik stil te peinzen.

Legt men daarnaast — het gaat hier niet om de kunstwaarde, maar om de taal — b.v. het begin van Jan Celliers Liefde en Plig ³⁾ de ontboezeming

¹⁾ Het vindt zijn uitdrukking in den Taalbond die den 31en October 1890 werd gesticht. In 1895 werd 't eerste Taalbond-examen gehouden met het doel Afrikaners gelegenheid te geven een graad in het Hollandsch of de Afrikaansche geschiedenis te behalen, welke gelegenheid bij de van het onderwijs-departement der Kaap-kolonie uitgaande examens niet bestond. Aan dit eerste examen namen 455 candidaten deel. Dit getal steeg tot 504 in 1896, 766 in 1897; 1141 in 1898 en bedroeg in 1899 reeds 1381. Door den oorlog daalde het getal in 1900 tot 842. In 1901 en 1902 werden geen examens gehouden. Reeds in 1903 echter werd besloten de examens weder uit te schrijven. Dat jaar bedroeg het aantal candidaten 847, in 1904 1187, in 1905 1403, in 1906 1538, in 1907 2305; in 1908 3380 en in 1909 4001.

²⁾ Zevenjaartjes, Gedichten van A. Moorrees, Amsterdam—Kaapstad 1908.

³⁾ J. F. C. Celliers: Liefde en Plig, Afrikaans Tooneelspel. Nederlandsche Bibliotheek, Amsterdam, 1909.

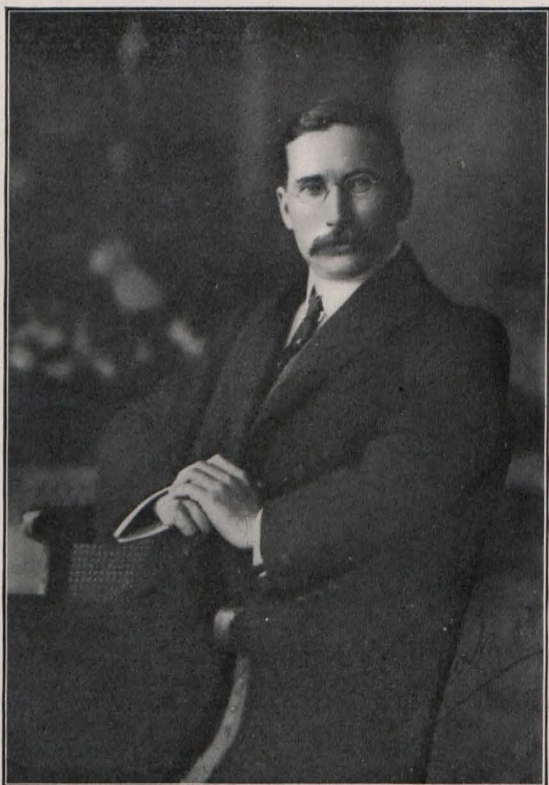
in alleenspraak van Magreet, dan treffen enkele gemakkelijk te bevroeden afwijkingen; de taal is voor elken ontwikkelden Nederlander en Vlaming verstaanbaar.

„Bemin te wees en te bemin, o God,
 Geen gave nog so heerlijk, gróot en skoon;
 O, in die bors so'n hemel te voel lewe,
 Te groot, te magtig v'r so klein bestek!
 Dit klop, dit swel, of 't die band zou breek
 Als nie met ruime hand en volle maat
 Die rijkdoms overvloed word uitgestrooi
 En meegedeel aan almal om ons heen.
 Te kort die dag, te klein die spanne tijds
 Om soveel heils te bere en te verlewe;
 Maar skaars het 's nags die vaak uit medelij
 Die soete pijn de woeling stil gemaak,
 Of d'eerste more-straal, vol sorge ook
 Dat so'n besit te lang vergeet sal blij,
 Kom haastig weer om d'ooglee op te lig,
 Jaloers om d'eerste glimlach op te vang
 Wat nieuw besef van blij bezit weer bring.

Enzoovort. De uitgangen zijn hier en daar afgesleten; „bêre” staat wat vreemd voor „bergen”, waarin de *g* zeer weinig wordt gehoord; „lig” voor „lichten”; „wat”, in den laatsten regel, voor „die”, slaande op „glimlach”. In 't algemeen echter kan een gemiddelde Hollander dit Afrikaansch gemakkelijk verstaan. Of hij dit leest of een vers van Guido Gezelle of een Over-Betuwsche novelle van Cremer, zal wat moeilijkheid betreft, hem eender zijn.

Maar de vraag in dezen is minder of de Hollander de Vlaamsche en Afrikaansche talen verstaat, dan wel of de Vlamingen en Afrikaners ernstig bedoelen het Hollandsch te leeren verstaan. Dit nu is beslist noodig, willen zij op geestelijk gebied in hun land zich als zoodanig doen gelden. Deugdelijk onderwijs in eene zooveel mogelijk de algemeene Nederlandsche taal nabijkomende eigen taal, is daarbij onafwijsbaar. Dit nu laat in beide landen zeer veel te wenschen over; in Vlaanderen is het verfranscht, in Afrika verengelscht. Kerkelijke overwegingen spelen in beide een belangrijke rol. Maar ook maatschappelijke; in België kon men tot nu toe minister worden zonder een woord Vlaamsch te kennen, maar voor de kleinste officieele betrekking moet men de twee talen machtig zijn. In België heet vrijheid der talen te heerschen, maar vrijheid onderstelt keus en de Vlamingen hebben geen keus, zij moeten. In het Middelbaar Onderwijs is het Fransch nog de voertaal voor verscheiden vakken; het Hooger Onderwijs is nog bijna geheel verfranscht. Het onderwijs van de meisjes, tot zelfs in het Vlaamsche Antwerpen, is nagenoeg Fransch; in de vrije Katholieke gestichten (scholen) is de toestand nog erger. Het gebeurt dat Vlaamsche kinderen die Vlaamsch spreken in de scholen om die reden van hun medeleerlingen overlast lijden. Een kenmerkend voorbeeld van de afwezigheid van vrijheid in keus, is, dat in de Academie van Schoone Kunsten te Antwerpen, aan het Hooger Gesticht voor Beeldende Kunsten, al de lessen in het Fransch worden gegeven, alhoewel er op dit oogenblik van de 55 leerlingen 49 Vlamingen zijn en slechts 6 Walen en vreemdelingen, waaronder nog wel 2 Hollanders. De schuld van dat alles ligt niet uitsluitend bij de regeering; de hoofdschuld valt op de Vlamingen zelf, op diegenen van hen wel te verstaan, die de misstanden bestendigen en verergeren, met geleider lage of wel uit zwakheid om voor zich op te eischen wat de wet hun heeft toegezegd. Met den Afrikaner is het niet anders. Ook hij wordt gedwongen om altijd door de eischen der bestaande onderwijsregeling in het oog te houden; als het eind-

J. B. M. HERTZOG.

de wetenschappelijk gevormde Minister van Onderwijs in den Oranje-Vrijstaat, Generaal Hertzog, de man gebleken die stil verzet breken kan en onver-

station altijd Engelsch is, dan slaat men zoo spoedig mogelijk die richting in¹⁾. In Vlaanderen en in Afrika komt het er op aan een gelijkwaardig gebouw te doen verrijzen, naast dat Fransch of Engelsche eindstation, zoodat men het eene kan binnentreden of het andere, naar eigen vrije zelfbewuste keus.

In Vlaanderen koestert men de beste verwachtingen van de onpartijdige houding van den nieuwen koning. Albert I heeft zijn grondwettigen eed gezworen in Fransch en Nederlandsch beide, daarmede de harten winnende van alle oprechte Vlamingen, die zeer goed weten dat de hooger en hoogen, gaarne of niet, den koers nemen dien de hoogste aangeeft. In Afrika hebben de leiders op dit oogenblik de toekomst van hun volk in handen, door te zorgen dat goede wetten rechtvaardig worden uitgevoerd. Zich daarvan volkomen bewust, meester van een vasten wil, sterk door innige overtuiging, is

¹⁾ De tegenstanders van het Nederlandsch in Z.-A. beriepen zich bij hun opzet tot uitroeiing aanhoudend op het vermeende feit, als hadden de Hollanders de Fransche vluchtelingen van het Edict van Nantes, gedwongen afstand te doen van hun taal. Dit nu is onjuist, schoon algemeen verbreid. Wel is het feit waar dat „Heeren Seventien” hun voornemen hebben te kennen gegeven het Fransch te „mortificeeren” en als uit de nederzetting aan de Kaap te verbannen, maar dit wisten de Hugenoten vóór hun vertrek. Geen hunner heeft er ooit verzet tegen aangeteekend. Integendeel zij legden allen, geheel vrijwillig, dankbaar voor hetgeen voor hen werd gedaan, den eed af dat zij zich in alles zouden gedragen als goede en getrouwe onderdanen; zij zwoeren uitdrukkelijk hun Franschdom af en wenschten geheel en Nederlanders te worden beschouwd. Wel hadden zij hun eigen geestelijke en later hun eigen gemeente met eigen kerkbestuur.

Die Franschen, die hun nieuwe vaderland de Kaap, als een redding beschouwden, moesten, het was een levenseisch, zoo spoedig mogelijk de taal leeren der oudere kolonisten, wier raad, bijstand en ervaring van land en inboorlingen zij dagelijks behoeften. Hun aantal heeft nooit meer bedragen dan een zesde der kolonisten of een achtste der blanke bevolking, ambtenaren en militaire bezetting inbegrepen. Door het gebrek aan Fransche vrouwen sloten zij huwelijken met Nederlandsche en de kinderen reeds spraken Nederlandsch als hunne moedertaal. Ongeveer vijftig jaar na hunne vestiging was het Fransch, uitgezonderd bij enkele beschaafde ambtenaren, aan de Kaap volkomen onbekend. Dit zou niet mogelijk zijn geweest, indien de vaste wil had geheerscht om de taal der ouderen te handhaven.

De Hugenoten kwamen bij onze voorouders om gewetensvrijheid en rustige uitoefening van hun beroep. Zij schikten zich naar de leefwijze hunner redders, die op hun beurt hen met open armen ontvingen. Maar de verhouding tusschen Brit en Boer in Z.-A. is heel anders geweest; van vrijen wil en open armen daar geen sprake. Wel van strijd om de heerschappij en voorzelfbhoer

„De Halve Maen”.

Copie van 't scheepje waarmede Hudson 9 September 1609 de Manhattan opvoer.

zettelijk op zijn doel afgaat. Zoo zal het overal moeten zijn, waar Nederlanders en Engelschen in nagenoeg gelijken getale samenwonen. Vrijheid van keus ook daar, maar dan ook onvoorwaardelijk; geen vrijheid in naam en gedwongen fraaiigheid in daad.

Op de vraag dus, kort en goed, hoe staat het met het Nederlandsch taalgebied in Vlaanderen en Afrika, luidt het antwoord: in beide is de strijd gaande, in beide wint men terrein, in beide wettigt het heden vertrouwen op de toekomst. Er is verhevenheid in den aanblik van dien strijd, want het geldt het waardige en eervolle eigen bestaan van twee kloeke volken. Nederland houdt het oog vast op beide gericht.

De ontvangst van „De Halve Maen” en de hun land vertegenwoordigende

Hollanders bij de nu pas gevierde Hudson-Fulton-feesten, bewees opnieuw hoe Nieuw-York, eens Nieuw-Amsterdam¹⁾, op dankbare wijze zijn verleden onafscheidelijk acht van wat in ruimeren zin moederland mag heeten. Warme genegenheid moge voor dat moederland zijn blijven bestaan, rechtstreeksche afstamming van zuiver Hollandsche geslachten moge nog voor tal van Nieuw-Yorker families reden zijn van trots²⁾, bij hunne feestelijke bijeenkomsten mogen nog aloude Hollandsche gebruiken worden vertoond, de Hollandsche taal dier zeventiende-eeuwsche kolonisten is weg en daarmede het geestelijke samenleven met den Nederlandschen stam. Nederland zelf is daarvan voor een groot deel schuld. Die schuld is wel te verklaren maar geheel te vergoelijken nooit. De eenzijdige maar toch ook benijdbare kracht van Engeland om overal zijn taal te planten waar het verschijnt, heeft Nederland nooit gehad. Hart voor zijn stamgenooten in den vreemde heeft het nooit getoond, noch in Zuid-Afrika, noch in Amerika. Alleen sedert Tranvaals eersten bevrijdingsoorlog heeft het zijn lijdzaamheid, die aan onverschilligheid grensde, overmand en zijn ongelijk met beschaming ingezien. Het dankt die ontwaking aan Transvaal eerst, en daarna, in den Zuid-Afrikaanschen oorlog, aan Transvaal, Oranje-Vrijstaat en de Kaap-kolonie samen. Het is daardoor aan Zuid-Afrika zeer veel verplicht. Nu herinnert het zich ook heel goed welk aandeel zijne voorouders hebben gehad aan de stichting van Nieuw-York. Maar verloren is verloren.

Sedert korten tijd is dan ook de aanraking weder levendig geworden met die Hollandsche kolonisten, die sedert het midden der vorige eeuw in grooten getale in de Unie zich hebben gevestigd, voornamelijk om de meren. Hoe groot het aantal is dergenen, die of uit Hollandsche afstammelingen geboren, of zelf nog uit Nederland afkomstig, in de laatste zestig jaren zich in het hart der Vereenigde staten hebben gevestigd, is niet met juistheid te bepalen³⁾. Een bijna geheel Nederlandsche stad, bij Grand-Rapids gelegen, Holland-Michigan, en Grand-Rapids zelf, getuigen van de ongeloofelijke geestkracht door de pioniers ten toon gespreid, die de voor kort nog onherbergzame streken het eerst tot blijvende woonplaats hebben gekozen. Hun worsteling om het veege leven⁴⁾ evenaart die der Trekboeren; alleen zij duurde korter, in een minder vijandige omgeving. Amerika heeft op hen het stempel gedrukt, dat hen onderscheidt van de Nederlanders in Nederland; het stempel dat allen ondergaan die daar hun nieuwe vaderland hebben gezocht en gevonden. Tot

¹⁾ We cannot help feeling that the old names New Amsterdam and Rensselaerwijk (or Beverwijk as it was originally called) would have conveyed to posterity a more fitting memory of the past, and would have commemorated better than their present names the pluck and courage of our ancestors. (*The Dutch in New Netherlands and The United States*, New-York, 1909, bz. 57).

²⁾ De Stuyvesants, Roosevelts, Van der Bijlts.

³⁾ Er leeft eene talrijke Nederlandsche bevolking in de volgende steden: Chicago (ruim 30.000 Vlamingen en Hollanders), Battle-Creek, Englewood, Kenawee, Millwaukee, New-York, Greenbay, San Francisco, Paterson, Roseland, Gano, Kalamazoo, Cleveland, Grand Rapids, Sioux Center, Springfield, Alton, Spokane, enz.

De Nederlanders stichtten verscheidene volksplantingen, als: Holland, Friesland, Oostburg, Prinsburg, Vlissingen, Amsterdam, De Pere, Hoboken, Zeeland, Pella, Middelburg, Overijsel, Graafschap, Drente, Wilhelmina, Orange-City, enz.

Dr. A. Kuiper schat het aantal in Nederland of uit Nederlandsche ouders in Amerika geboren Nederlanders op 250.000. (Zie *Varia Americana* bz. 60).

⁴⁾ Zie de uiterst merkwaardige Levensschets van Rev. A. C. van Raalten, D. D. Een der vaders der „Scheiding” in Nederland en stichter der Hollandsche Koloniën in den Staa Michigan, Noord-Amerika. Uit oorspronkelijke bronnen bewerkt door Rev. Henry E. Dosker Nijkerk C. C. Callenbach, 1893.

grooten rijkdom brengen die Hollanders en Vlamingen, die Nederlanders dus, het maar zelden, maar zij vormen meest als landbouwers een vrome, ingetogen, eerlijke bevolking, die in betrekkelijk korten tijd tot welvaart is gekomen. En in de gestudeerde wereld bekleeden velen een eervolle plaats.

Al wordt er alleen in Grand-Rapids in meer dan twintig kerken nog Hollandsch gepredikt, al verschijnen in de Vereenigde Staten ruim twintig dagen weekbladen in het Hollandsch¹⁾, die taal zal zich toch op den langen duur moeilijk kunnen staande houden in den alles meesleependen stroom van het Engelsch. Dit zelfde lot is aan elke andere taal beschoren²⁾. De onvermijdelijke noodzakelijkheid om buitenshuis, in het algemeen leven, zich van Engelsch te bedienen, maakt dat de moedertaal zich niet kan opwerken en verarmt; de gestadige voeding, die bestaansvoorwaarde is van iedere taal, ontbreekt. En daarbij komt een verschijnsel dat overal voorkomt, waar te midden van een groote groep andertaligen enkelingen zich vestigen, dat de kinderen met hun aangeboren vlugheid van overnemen, zich heel spoedig de vreemde taal eigen maken, en zich om de tweede, alleen in huis gesproken, weinig bekommeren. Hoe meer zij er mee worden nagelopen, des te onplezieriger gaan zij haar vinden; in het tweede en derde geslacht gaat de taal van het land der afstamming als ballast geregeld over boord. Een tegenwicht tegen dit ernstige verschijnsel is nog niet gevonden. Het zou moeten uitwerken dat het Hollandsch als tweede, niet als hoofdtal, in eere bleef; als hoofdtal kan het dat niet, dat verbiedt het leven. Als tweede taal kan het slechts blijven voortbestaan als het in het voortgezet en Hooger Onderwijs als zoodanig, in talrijke Hollandsche Kolonies, naast het Engelsch een plaats krijgt vóór andere vreemde talen³⁾. Terecht merkt Dr. Kuyper op⁴⁾ dat een dergelijke tweetaligheid geen bezwaar kan opleveren, getuige Oostenrijk, België, Elzas-Lotharingen, Zwitserland en Zuid-Afrika. Daarbij is echter op te merken dat een dergelijke toestand voor de Nederlanders in Amerika veel minder bezwaar zou geven dan in Vlaanderen en Zuid-Afrika. In Amerika toch zou één taal hoofdtal zijn en zoo worden geleerd, dat zij voertuig kan wezen van de eenvoudigste tot de meest verheven of samengestelde gedachten, terwijl het ernstige ongeluk van Vlaanderen en Zuid-Afrika is, dat slechts weinigen ééne taal zich in die mate hebben eigen gemaakt. Niet tweetaligheid is een ramp, maar een ramp is geen enkele taal goed te kennen.

¹⁾ Omstreeks 1850 begon de ontwikkeling der Holl. dagbladpers in Amerika als gevolg der vestiging van Nederlandsche emigranten in 1847.

Thans verschijnen er ongeveer twee dozijn Holl. bladen verdeeld over Iowa, Wisconsin, Illinois, Michigan, New-York en New Jersey, meest van kerkelijk orthodoxe richting.

De meeste hebben al verscheidene jaargangen beleefd en een is zelfs een halve eeuw. Het getal abonné's gaat van 1000 tot 8000.

Het gezamenlijk aantal Holl. abonné's dier bladen kan op 50.000 geschat worden; het aantal lezers is natuurlijk veel grooter, omdat verscheiden gezinnen samen lezen. (Zie hierover uitvoerig opstel van den heer Theo de Veer in *Elzevier's Geïllustreerd Maandschrift*, Febr. 1909).

Tegenover eenigen vooruitgang der Hollandsche bladen staat een achteruitgang der Duitse pers in Amerika.

²⁾ Oorzaak daarvan is het feit dat de volksverhuizers in Amerika zich naar alle richtingen tusschen de bestaande bevolking schuiven, niet steeds zich aansluiten bij gedegen groepen van landgenooten. Alle nationaliteiten dwarrelen dooreen en hebben behoefte aan een lingua franca, een gemeenschappelijke omgangstaal. Deze is het Amerikaansch-Engelsch.

³⁾ Vele Amerikaansche bibliotheken bevatten Nederlandsche werken. De New York State library b.v. heeft 480 boekwerken en 10.000 vlugschriften in het Hollandsch.

⁴⁾ Zie *Varia Americana*.

De handelspolitiek der Oost-Indische Compagnie heeft de verbreiding der Nederlandsche taal in onze Oost niet geduld; wars van elke gemeenzaamheid met den Inlander, heeft zij in plaats van een groot nieuw Nederlandsch taalgebied te scheppen, een vreemde Oostersche taal op Java ingevoerd, die zich als verkeerstaal over geheel Insulinde heeft verspreid. De overwegingen van dat eens zoo machtige handelslichaam mogen in de tijden van tot het uiterst gedreven monopolies geldig zijn geweest, in onzen tijd passen zij niet meer. Waar tot voor kort nog de ontwikkelde Javaan of Maleier stelselmatig werd verhinderd de taal van Nederland aan te leeren en zich door middel van boeken of gesprekken Europeesche kennis eigen te maken, daar is de openbare meening in Indië en de onweerstaanbare wetensdrang bij Inlanders in de laatste tijden in verzet gekomen en de koers veranderd. Een Ambonees¹⁾ getuigt daarvan: „het is alsof een tooverwoord heeft geklonken, zóó machtig als dat van de Indische tovenaars Yoghis en Kishis, die, zooals de sage verluidd, in enkele minuten uit een manggapit een trotschen boom vol bladeren en vruchten kunnen scheppen.”

Zoo snel is het natuurlijk niet gegaan, maar wel zijn de openbaringen verrassend van een nieuw leven, van het geluid eener nieuwe lente. Wel is nog van tijd tot tijd een krampachtige vasthouding te bespeuren aan het oude stelsel, en weigert een Nederlandsch ambtenaar zijn taal uit den mond van een Inlander te hooren, maar tegenover den uitgedrukten wensch van de Nederlandsche Regeering en de publieke overtuiging sterft de oude opvatting onherroepelijk weg. Voornamelijk bij het onderwijs wordt de veranderde richting merkbaar. Evenals echter met grooten nadruk er op is gewezen dat de Vlamingen niet vijanden zijn van het Fransch, en de Afrikanen niet vijanden zijn van het Engelsch, maar voor hun taal dezelfde eerlijke bedoeling eischen, zoo moet om een dikwijls gerezen misverstand opnieuw te verdrijven, met den grootsten nadruk worden gezegd dat niemand er over denkt om den Inlander, zelfs als dat mogelijk was, het Nederlandsch op te dringen. De Inlander in het algemeen gesproken heeft niet de minste behoefte aan onze taal, niet de minste behoefte aan Europeesche beschaving. Dat kan niet herhaaldelijk genoeg worden gezegd. Wat men wel kan en mag, wat men moet zelfs, dat in diegenen der beschaafde Inlanders die daartoe voor zich en hunne kinderen den wensch hebben geopenbaard, de gelegenheid openen om door middel van het Nederlandsch hunne kennis te verrijken. Nederlandsch Oost-Indië is een eenling voorzoover men weet, in de geschiedenis van alle Koloniaal bezit, dat daar namelijk uit de bevolking zelf de steeds aangroeiende roep wordt gehoord om deelgenoot te worden van de beschaving van het overheerschende volk.

De natuurlijke ontwikkeling dezer kiem eischt omzichtigheid en zorg. Wel kan men bij den enkeling nooit de gevaren voorkomen van onvoldoend voorbereide en slecht geleide kennis, maar door weloverwogen maatregelen kan men de langzamerhand ontwaakte begeerte naar weten, trapsgewijs, zonder overhaasting, voldoen. Geen luchtkaasteelen van plotselingen ommekeer mogen worden voorgespiegeld; de Nederlandsche landaard waarborgt het tegenovergestelde. Zij weet nog van geduld en van wachten, en al kan dit soms haar parten spelen, zeker is het dat de spiegeling aan een ander haar dikwijls te rechter tijd tot voorzichtigheid maant. Een vreemde beschaving wordt nooit straffeloos te haastig aanvaard; de kennis die niet goed is verteerd, baart altoos haar lasten.

Het is dus van belang dat het Inlandsche kind voor de Europeesche Lagere

¹⁾ J. E. Tehupeiori. De Inlander vóór en na de Stichting van het Algemeen Nederlandsch Verbond. N. J. Boon, Amsterdam 1908.

School bestemd, zooveel Nederlandsch heeft geleerd, dat het daar het Onderwijs volgen kan. Zeer terecht heeft de Regeering dien eisch gesteld daar anders de school schade zou lijden. Voorbereiding dus in een Frübelschool is gewenscht, en de gelegenheid daartoe is bijna overal geopend waar dergelijke inrichtingen zijn.

Naast deze lagere scholen voor gemengd Inlandschen Europeesche bevolking, bestaan zuiver inlandsche scholen waar in den laatsten tijd het Nederlandsch als leervak is ingevoerd. Dit zijn de Inlandsche scholen der Eerste Klasse, bezocht door kinderen van den wijdvertakten adel, die over eenigen tijd een geslacht zullen vormen dat Hollandsch spreekt en schrijft¹⁾. Door deze inrichtingen is voorloopig in de behoefte van Inlanders aan kennis van onze taal voldoende voorzien. Het is van het grootste belang dat uitbreiding geleidelijk opgaat met de ontwikkeling dier behoefte. Wat thans het meest voor de hand ligt, is uitbreiding van Lager Inlandsch Onderwijs in de landstalen; daarnaast zullen langzamerhand veel aan de beurt moeten komen scholen voor Inlanders waar het Hollandsch voertuig is bij alle onderwijs. Zulke scholen zijn er reeds: de Menadosche School in Menado, de Delische School in Medan, de Assahansche School in Tandjoeng Balai, de Langkatsche school in Tandjoeng Poera, de Depoksche School te Depok en de bijkans een halve eeuw bestaande Ambonsche Burgerschool op Amboina. Deze scholen hebben een leerplan gelijk aan dat der Europeesche Lagere Scholen in Indië, terwijl het onderwijs in het Hollandsch wordt gegeven door Inlanders, onder toezicht van een Europeeschen hoofdonderwijzer. De uitkomsten zijn zeer gelukkig te noemen. Tehupeiory, wiens voordracht te Leiden gehouden in een zitting van het Taal- en Letterkundig Congres te Leiden, hieronder is aangehaald, was zelf een leerling dier Ambonsche burgerschool en een schitterend bewijs van de hooge ontwikkeling en kennis, waartoe de Inlander het brengen kan. Alsof het echter niet overbodig was dit te zeggen! Vooral zijn aanleg om een vreemde taal te leeren, is groot. Dat blijkt ook uit de Meisjes Kost- en Dagschool te Tomohon in de Minahassa, voor dochters van aanzienlijke inlanders. Nergens in de Minahassa en in de Molukken, zegt Tehupeiory, is het Nederlandsche lied meer in eere. Het Nederlandsche Zangkoor is daarvan een bewijs.

De opleiding van toekomstige Inlandsche onderwijzers is een vraagstuk van groot gewicht. Het Nederlandsch als voertuig is indertijd op de Kweekscholen afgeschaft. In 1904 werd het door den invloed van Mr. J. H. Abendanon, Directeur toenmaals van Onderwijs, op de Kweekschool te Fort de Kock weer ingevoerd. Dit voorbeeld zal nu leiden tot wederinvoering op alle kweekscholen in Indië. Dan zullen zij in dit opzicht gelijk staan met de inrichtingen tot opleiding van inlandsche ambtenaren in de Minahassa en op Java en met de School van inlandsche artsen te Weltevreden. Willen Inlanders het onderwijs van wetenschappelijk ontwikkelde Nederlanders aan die en nog nader op te richten scholen volgen, dan is degelijke kennis onzer taal daarvoor onmisbaar. De leerlingen zelf begrijpen dat, blijkens de verschillende vereenigingen door hen gesticht, tot oefening in de Nederlandsche taal, in voordracht en welsprekendheid.

Te Batavia, Semarang en Soerabaja bestaan drie- en vijfjarige Hoogere Burgerscholen waar Europeeërs en Inlanders dooreen zitten; zoo ook te Buitenzorg de Landbouwschool, te Batavia de Technische Afdeeling der Koningin-Wilhelminaschool en te Soerabaja de Burgeravondschoon.

¹⁾ Zie Tehupeiory bl. 6. Zie ook Henri Zondervan. Land en Volk van onze Oost. Zalt-Bommel. H. J. van de Garde & Co., bl. 96.

Uit al deze scholen zal geleidelijk een geslacht van Inlanders opgroeien dat met hun Europeesche oud-medeleerlingen een vaste en steeds groeiende kern van Hollandsch sprekenden en schrijvenden in Onze Oost zal vormen. Zij zullen voor een deel aan Nederlandsche Hoogeschoolen hunne wetenschappelijke ontwikkeling voltooien, en in hooge ambten mede de bestuurderen zijn van hun eigen volk. Langs dezen weg zou het natuurlijke verloop kunnen plaats hebben van eene langzame aanpassing van de meest ontwikkelden uit de volken van den Archipel, aan de beschaving van een zedelijk en wetenschappelijk nog hoogstaand Westersch volk.

Ligt onze Oost tusschen het Engelsch-sprekende Achter-Indië en het Engelsch-sprekende Australië, en ondervindt het daarvan op taalgebied onmiskenbaren invloed, de Nederlandsche Kolonie Suriname heeft, tusschen een Fransche en een Engelsche Kolonie gelegen, evenzeer een stillen strijd voor de hoogheid harer moedertaal. Bij het veelvuldig bezoek van Engelschen en Amerikanen, die het gemakkelijker vinden een ander hunne taal te laten spreken, is enkel de kennis der Nederlandsche taal in den handel of hoogereng omgang niet voldoende. De eigenaardigheid der Hollanders om hunne taal voor zich te houden, buiten mededinging, heeft van jongs af aan, evenals in de Oost, zoo ook in dit gedeelte van de West verhinderd, dat Hollandsch de taal der Kolonie werd. De neger-slaven werden in het rustig bezit gelaten van hun kinderlijk brabbeltaaltje, het Neger-Engelsch, en wel verre van te eischen dat zij tegen hun meesters verstaanbaar Hollandsch gebruikten, spraken deze hen toe in de hunne. Nu nog zelfs zijn er, en niet zoo weinig, onder de beschaafde Nederlandsche bevolking, die voor den schijn onze taal te goed vinden voor het gewone volk, maar inderdaad het wel genoeglijk vinden zelf in de kromme taal der weinig ontwikkelden te grasduinen. Van de drie Guyana's is Suriname het eenige dat zijn bevolking niet door de gouvernementstaal kan bereiken. Verzeilt een onzer Boschnegers op Fransch of Engelsch gebied, dan blijkt het dat hij zeer goed de talen daar leert spreken; maar Hollandsch verklaart hij niet machtig te kunnen worden. En zijn verklaring wordt aanvaard.

En toch op alle scholen wordt Hollandsch geleerd. Maar wat geeft het of het Negerkind al vorderingen heeft gemaakt, voldoende om bij verderen omgang met Nederlanders een goed Nederlandsch te leveren? Die verdere omgang blijft uit. Wat in Oost-Indië zelfs nu nog wel een enkele maal voorkomt, dat de inlander een snauw krijgt als hij het waagt Hollandsch te spreken, dat gebeurt tegenover de inlanders in Suriname ook nog. Bij meer tegemoetkoming, bij minder onverschilligheid, bij grooter overtuiging bovenal van de waarde der uitbreiding van het Nederlandsch, zou binnen korten tijd het Neger-Engelsch tot de plaats zijn teruggebracht, die het toekomt. En die plaats is niet een eereplaats.

De Nederlanders willen niet dwingen. Dat toonen zij in de Oost opperbest. Het is een deugd: leven en laten leven. Maar zij toonen vaak een slofheid die een gevolg is van gemis aan gevoel van eigenwaarde.

Van dat gemis weet ook de Kolonie Curaçao danig mee te spreken. De eenige plaats waar daar het kind wordt gedwongen geregeld het Hollandsch te hooren en te spreken, is de Openbare School; de Bijzondere Scholen behandelen bijna alle (de Katholieke Zuster- en fraterscholen uitgezonderd) het Nederlandsch als bijvak en het onderwijs wordt bijna uitsluitend in het Spaansch of Engelsch gegeven¹⁾. Buiten de school wordt Papiamentsch gesproken. De gezinnen der

¹⁾ Vgl. H. Michelsen in het Curaçao-Nummer van Neerlandia 1905 bl. 148 vlg. Verg. daarnaast M. Victor Zwysen bl. 154 vlg.

Macamba's (in Holland geboren Hollanders) daargelaten, wordt in misschien geen twintig gezinnen van Curaçaoënaars nu en dan onderling Hollandsch gebruikt, en zijn er zeker geen tien waar dat regel is. Volbloed Hollanders zelfs, met Curaçaosche dames getrouwd, spreken met hunne kinderen nooit anders dan de arme volkstaal, die een mengsel is van Spaansch, Hollandsch, Engelsch en Indiaansch; hunne kinderen verstaan op zesjarigen leeftijd bijna geen woord Hollandsch¹⁾.

De schuld van zulke verschijnselen rust niet op het tegenwoordig geslacht. Zij is geworden, langzamerhand; de toestanden zijn door onze voorouders niet op zijn best geleid en vervormd. Het is zeer moeilijk om terrein te herwinnen. Toch geschiedt dit en door onverdroten arbeid kan ook op taalgebied Curaçao de mooie Hollandsche Kolonie zijn, die zij thans tot bewondering van alle vreemdelingen inderdaad is.

Ziedaar eenige gedachten en opmerkingen van het Nederlandsche Taalgebied buiten Nederland, misschien een artikel weinig passend in de reeks van zakelijke beschouwingen in dit boek. Maar het onderwerp zou zeer stug zijn, bepaalde het zich voornamelijk tot feitelijke gegevens.

Landen, eenmaal Hollandsch, nu in vreemd bezit, als Ceylon, als de Oost- en Noordzeekust van Duitschland, het Westen van Hannover en Westfalen, een klein deel der Rijnprovinciën ook, heb ik buiten bespreking gelaten. Ook de verschillende plekken op de wereld waar Hollanders in groot aantal een min of meer Hollandsch leven leiden. Op Vlaanderen en Zuid-Afrika heb ik voornamelijk gelet, het minder belangrijke opofferende aan het voornaamste.

---

¹⁾ Dezelfde, bl. 149. Zie ook J. H. M. Chumaceiro, blz. 156 vgl.